

**ФЛУСИЛ КИМЁВИЙ МОДДАСИНИНГ ТОКНИ ОИДИУМ
КАСАЛЛИГИГА ТАЪСИРИ**

¹Boymirzayev Asadillo Abdilxatovich

¹Andijan Institute of Agriculture and agrotechnologies assistant

***Аннотация:** Токдан юқори ва сифатли ҳосил олишда ўз вақтида керакли кураш чораларни олиб бориш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Касалликни даст аввал олди олинади сўнг зарарли мезони ортиб борганда албатта кимёвий кураш чораси ўтказилиш мақсадга мувофиқдир.*

***Калим сўзлар:** Ток, агротехник, патоген, касаллик, ҳосил, новда, губор, препарат, меъёр, барг, озуқа, ўғит, харорат. оидиум.*

Кириш: Ўзбекистон аҳолисининг йил давомида боғдорчиликнинг айрилмас қисми бўлган узумчиликдан олинаниган ҳосилдорликни ошириш бугунги куннинг асосий вазифаларидан ҳисобланади. Боғбонлар узумдан йилдан йилга юқори ҳосил олишлари билан Ўзбекистон узумчилик экспортини йилдан йилга ортиб боришига ҳиссаси беқиёсдир. Илғор тажрибали боғбонлар узум ҳосилидан ҳар гектар майдондан 2-5 минг доллар даромад кўриш режалаштирилганлиги ҳам бежиз эмас.

Тадқиқот объекти ва услублари: Токнинг Оидиум касаллиги токнинг бутун ер устки қисмлари новдалари, барглари, гуллари, бош бандларда ва узумларини зарарлайди. Ана шу ҳамма аъзоларида ток ўса бошлаши билан тез суркалувчи, унсимон губор ҳосил килади. Унсимон губор барглари ҳар икки томонида бир текиста ахамият ёки айрим гамолог доғлар шаклида ҳосил булади. Лекин бу доғлар сезилмайди ва зарарланган барглари Урта Осиё шароитида купинча тузалиб кетади.

Губор куп новдаларда, гулларда бош бандларда ва гужимларда аниқ куринади. Куп новдалар унсимон губор остида олдин сарик, кейин кунғир жигарранг доғлар ҳосил булади. Кейинчалик бу доғлар пишган бу

новдаларда ҳам аник куринади. Ғубор жуда купайиб новдалар кораяди, ўсишдан орқада қолади ва купинча курийди, касалланган ёш новдалар пишмай қолади. Купинча новда ва баргларда ҳосил бўлган ёш унсимон ғубор кейинчалик гулларга утади, гуллар бу касалликдан курийди ва ғубор кейинчалик гулларга ўтади, гуллар бу касалликдан курийди ва узилиб тушади.

Ёш токзорлар ўсув даврида 9-10 мартагача 9 апрелгача 1 марта, май-июнда 2 мартадан, июлда 2-3 марта, августдан 2 марта, ҳосилга кирган токзорлар эса, одатда апрелда гуллашдан 5-10 кун олдин, гуллашдан кейин (июн ойининг ўрталарида) ривожланаётган даврда кечпишар навларда июлда сугорилади. Ҳосил теришдан 15-20 кун олдин сугориш тухталиши лозим, акс ҳолда узумлар ликилдок бўлиб сифати бўзилади. Охириги сугориш ток қисмларидаги намликни саклаш ҳамда ток тупларини кишга кумишни кулайлаштириш мақсадида тоқларни кумишдан олдин (ноябр) берилла олмай гуллар, яхши чангланмай купчилиги тукилиб кетади. Натижада узум бошлари чанок бўлиб, узумлари майдалашади.

Токзор барпо қилиш ва ер ҳайдашдан олдин тупрок унумдорлигини ошириш мақсадида ҳар гектар майдонда 25-60 тонна чириган гунг ёки компост соф ҳолда 90 кг фосфор, 45 кг калий солинади. Органик ва минерал ўғитларни аралаштириб солиш вақт ва маблағни анча тежайди, шунинг учун аралаштирилган ўғитлар махсус ЮМ-50 машина ёки РУМ-8 РОУ-6 ПРТ-10 каби ўғит сочарлари ёрдамида ерга ёки пасига сочиб солинганлиги маъқул.

Органик ва минерал ўғитларни кушиб солиш тупрокнинг физикавий-кимёвий хоссаларини ўғитларнинг ўсимликка таъсир кучини яхшилашга ёрдам беради. Ёш токзорлар, агар уларнинг ери экишдан олдин белгиланган микдорда ўғитлашган бўлса, 2-3 йил давомида ўғитланган бўлса, ёш токзорларга иккинчи йили эрта баҳорда (ток тупларини очиш вақтида) соф ҳолда гектар ҳисобига 60-120 кг азот, 45 кг фосфор, 30 кг калий солинади.

Токдан юқори ҳосил олишда жиддий тўсқинлик қилаётган касалликлардан ҳисобланмиш Оидиум касаллиги узумларга жиддий зарар келтиради. Касалланган ғўралар эса катталашмайди бужмаяди ва куриб қолади. Узум кечроқ, айниқса пишиши даврида касалланса узумлар ёрилиб кетади ва тез чирийди. Узумлар ёрилган жойда уруғлар ташқаридан куришиб туради. Узумларни ёрилишига сабаб улардан текинхўр туфайли мевалар пустини бир текис ўсмаслиги, бир туп токка тушган потоген тез кунда бутун узумзорларга таркалиб кетиши ва ҳосилнинг ҳаммасини камраб олиши мумкин. Оидиум касаллиги жуда кучайиб кетганда ток туллари (мевалар пустини) бир неча йил давомида заифлашади ва нобуд булади.

Токнинг ҳар хил аъзоларида ҳосил буладиган кулранг ғубор замбуругини зарар келтирувчи Оидиум тукери деб юритиладиган конидлар ва кониде бандлари занжирсимон, овал шакли рангсиз споралар (оидиелар) ҳосил булади. Бундай споралар тоқлар ўсиши даврида жуда куп пайдо булади, тукилади ва шамол орқали таркалиб кетади.

Замбуруг оидиеларининг тарқалиши учун зич кулай шароит хаводаги нисбий намликнинг 50-80% хаво ҳарорати 20-25°C гача бўлишидир. Тоқлар ўсиш даврида касаллик оидиелар ҳолда таркалади.

Кузда токнинг касалланган замбуруги салгина куринадиган майда кора-нукталар ҳосил қилади. Булар замбуругнинг холтали мева танаси клейстокарпиелардан иборат. Уларнинг ичида спорали халталар булади. Оидиум касаллигининг келтириб чиқарувчи замбуругларнинг кишлаб чиқишда клейстокарпиелар Ўрта Осиё шароитида иккинчи даражали мавкейига эга.

Турли меъёрдаги Флусил кимёвий моддасининг токни оидиум касаллигига таъсири

Узумдан юқори ҳосил олишнинг энг муҳим омили ўсимликларни вегетация даврининг бошидан бошлаб кўчатларни тез ўсиши ва ривожланиши учун керакли бўлган агротехник тадбирларни ўз вақтида

ўтказиши уларда бўладиган барча жараёнларни тез юзага келишига олиб келади.

1-илова

Турли меъёрдаги Флусил кимёвий моддасининг токни оидиум касалигига таъсири % хисобида

Т/р	Тажриба вариантлари	Ҳисобга олинган ойлар				
		15.В	1.ВИ	15.ВИ	1.ВИИ	15.ВИИ
1	Назорат Флусил -0	6,7	9,9	18,9	27,3	31,7
2	Флусил -0,5 л/га	6,1	8,3	16,3	23,7	26,2
3	Флусил-0,6 л/га	4,9	5,9	11,4	16,4	19,8
4	Флусил -0,7 л/га	5,8	6,9	14,7	19,6	22,5

Олинган маълумотлардан куришиб турибдики жадвал кучатларнинг яхши ўсиши ва ривожланиши ўсимликларда барча яхши хусусиятлар юзага келиши эвазига уларнинг оидиум касаллигига бўлган чидамлилиқ қобилияти ошишига олиб келган. Маълумотга асосан 15 майдаги кузатувда барча вариантлардаги умумий касалланиш бир-бирига яқин бўлган 4.9-6.7% гача бўлган. Лекин кейинги кузатувда бу қонуният 15. ВИ да бўзилган, флусил кимёвий моддасидан 1.5 литр хисобида.

Токнинг оидиум касаллигига қарши қураш чоралари:

1. Токзор барпо этиш учун жойни тўғри танлаш (пластик, сизот сувлари яқин бўлган сувни яхши тортмайдиган жойларга ток экмаслик).
2. Токни сурига кутариш.
3. Сифати юқори экиш технологиясига амал қилиш.
4. Токзорни саклаш (туқилган, юлиб ташланган, синган, қуриган барглари новдаларни, узум бошларини йукотиш).
5. Қасалланган новдаларни қузда қирқиш ва туқилган барклари майдондан четлаштириш.

6. Кузда туқилган барглар билан токни ёпмаслик.
7. Оидиум билан касалланган тоқларни кузда қирқиб, қўмишдан илғари 1-иловада келтирилган препаратлар билан дорилаш. Касалликнинг олдини олиш чоралари олдинги тупларда оидиум бўлган ёки булмаганлигига қарамай ҳамма тоқзорларда 15 кун оралатиб ўтказилиши зарур.

Хулосалар

1. Биз ҳисоблаймизки табиий зарарланган майдонда комплекс кураш чораларини олиб бориш мақсадга мувофиқ деб биламиз.
2. Тоқнинг оидиум касаллигига қарши курашда ҳар хомтақдан кейин гектарига 0,6 л/га ҳисобида сапроль қимёвий моддаси билан ишлов бериш муҳим аҳамиятга эга деб ҳисоблаймиз.
3. Флусил қимёвий моддаси фақатгина ўсимликдаги оидиум касаллигини қамайтирибгина қолмай балки тоқни касалликка бўлган чидамлилиқ қобилятини оширади.
4. Тоқдаги оидиум касаллиги қамайиши ҳисобига ҳосилдорлик назорат вариантыга қараганда 20.2 ц/га қўп ҳосил олиш 1 та шингилнинг оғирлиги назоратга нисбатан 41.2 граммга қам бўлган
- 5.1 сум ҳаражатлар ҳисобига олинган соф фойда 0,78 тийинни ташқил этган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Бердиев С. Тоқнинг оидиум касаллигига қарши Қимёвий кураш чоралари. Ўзбекистон Аграр университетининг илмий Тупламидан. Тошкент 1994 йил
2. М. Мирзаев томорқада тоқ устириш қўлланма МехнатД.Жавякин Тошкент 1986 йил
3. Ёдгоров Н.А Тоқнинг оидиум касаллигига қарши ИСО Моддасининг таъсири
4. Садиров С.Ю. Сугориш муддатининг узумни оидиум касаллигига таъсири. Ўсимликларни ҳимоя қилиш ойномаси №9 Москва 1982 й

5. Попкова К.В. – Общая фитопатология. Учебник. М., Агропром. 1989г. 3-120; 215-391стр.